

A terroir összetevői – és amit a borászok gondolnak róla

KISMARJAI BALÁZS

Kulcsszavak: borvidék, társadalmi tényező, természeti tényező, terroir
JEL-kód: Q11, Q13, R12

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A tanulmány tárgya a terroir és annak értelmezése a hazai borászok szemszögéből. A terroirkutatások a nemzetközi szőlő- és borgazdasági folyamatok fontos elemei. A két fő irányt az angolszász kutatások – melyek elsősorban a terroir természeti összetevőire koncentrálnak –, illetve a francia vonal – melyek ma már főként a terroir társadalmi hátterét vizsgálják – adják. A földrajz szempontjából fontos a terroir beillesztése a geográfia fogalomrendszerébe, elhelyezni azt a vidék-táj rendszerben. A tanulmány első fele ezeket az elemeket tartalmazza. A hazai terroirkutatások jelenleg elsősorban a természeti tényezőkre helyezik a hangsúlyt, és vizsgálják a klimatikus vagy éppen vízrajzi összetevőket. Ugyanakkor még nem sikerült megalkotni a magyar terroir fogalmát, sőt a közelében sem járunk annak, hogy egységesen tudjuk értelmezni azt. Ehhez lenne segítség, ha az ágazat szereplőit is megkérdeznénk. A tanulmány második fele egy kérdőíves felmérés értelmezése, mellyel 179 magyarországi borászt, cégtulajdonost kérdeztem meg arról, mit is gondol a terroirról. A kérdőív lefedte a terroir válaszadók szerinti értelmezését, a fogalom területi lehatárolhatóságát. Külön kérdések vonatkoztak a terroir természeti és társadalmi összetevőire, mely természeti tényezők a terroir legmeghatározóbb elemei, illetve mely társadalmi faktorok módosíthatják ezeket. A kérdőívek feldolgozása során fontos szempont volt, mely válaszadók mely borvidékekről érkeztek, hiszen eredeti preconcepciónk szerint a borvidéki környezet meghatározza a terroir természeti és társadalmi értelmezését. Ez bizonyos esetekben beigazolódott (pl. a Csongrádi borvidékről kapott válaszok), máskor viszont az adott borvidék terroir felé való elköteleződése ellenére nem (pl. Tokaji borvidék). Összefoglalásképpen elmondható, hogy a magyar borászok a terroirt főleg természeti alapon képzelik el, melyekhez a társadalmi szerep és összetevők csak kiegészítő elemeket adnak. A meglehetősen zavaros eredetvédelmi rendszer szintén nehézkessé teszi a terroir konstruktív használatát és értelmezését. Érdemes lenne a szisztémát felülvizsgálni és a jelenlegi viszonyokra jobban alkalmazhatóvá tenni.

BEVEZETÉS

A földrajztudomány egyik legfontosabb kérdésköre a vidék és a táj fogalmának tisztázása. Jelen tanulmány alapvető fogalma a *terroir*. Kialakulásánál, értelmezésénél fogva szintén kapcsolódik a fenti két fogalomhoz. A Nemzeti Agrárprogram (1997)

szerint a vidék a mezőgazdasági tevékenység területe, ahol a zöldfelület dominál, alacsony a népsűrűség és a beépítettség. A Nemzeti Vidékstratégia 2012–2020 a vidék fejlesztését már számtalan indokkal támasztja alá. Meg kell őrizni a természeti erőforrásokat, a mezőgazdaság fejlesztésével a fenntartható gazdálkodás

a vidék fejlődéséhez fog vezetni. Ez alapvetően szükséges a biztonságos élelmiszerellátáshoz – még ha a bor nem is tartozik az alapvető élelmiszerek közé, a szőlőre alapozott gazdasági szektor a magyar borvidékek településein közel 100%-ban meghatározó. Ehhez kulcsfontosságú a táj megőrzése, fenntartása, a talaj védelme, a helyi közösségek és kultúra megőrzése. A vidék gazdasági, társadalmi és kulturális funkciókkal rendelkezik (Magda et al., 2021).

Ezek alapján a vidék tehát rendelkezik határozott ismertetőjegyekkel, így az tulajdonképpen egy földrajzi régió, a táj ennek egy megjelenési formája, a terroir pedig ennek egy specializált, adott mezőgazdasági terményre koncentrálnó változata. A „táj” magyarországi kutatása az ezredfordulótól kezdve ismét felgyorsult, köszönhetően a globális problémák természet- és társadalomföldrajzi kivetülésének (Karácsonyi, 2010). Más táji öntudatról beszél Csatári (2006), így a társadalom viszonyáról a lakóhely térbeli környezetéhez, a társadalom átalakító szerepéről, mely a területhasználásban is jelentkezik. Korábban Enyedi György a mezőgazdasági művelés hatására kialakult agrártájról írt, ahol a természeti és társadalmi tényezők együtt alakítják ki a jellegzetességeket (Enyedi, 1965). A fentiek mind halmozottan jellemzőek a borvidékekre, szőlőtermő körzetekre és az ott élőkre. Mindezt a „terroir” fejezi ki legjobban.

A terroir francia eredetű szó, szó szerinti jelentése föld, talaj. A kifejezés a XII. század végén jelenik meg először írott dokumentumokban *tioroer* (1198-ban), *terroit* (1202-ben), *tieroir* (1212-ben) formában (Leturcq, 2020). Fontos hangsúlyozni, hogy kezdetben egyáltalán nem bírt olyan jelentéssel, mint manapság, csupán lehatárolt mezőgazdasági földterületet jelentett (Dékány, 2017; Enyedi, 1965). A másik fontos különbség, hogy egészen a XVIII-XIX. századig a mai értelemben vett terroir hatást a

borra (az egyedi termőhely adta szín, illat, íz) nem tekintették pozitívnak, sőt kifejezetten rossz bornak tartották, amelyekben ezek megjelentek (Leturcq, 2020). A váltás csupán a XIX. századtól történik meg, és tekintik olyan vidéki területnek, mely képes befolyásolni az ott lakók életét (Deloire et al., 2008). A francia szőlőtermesztésben lezajlott sajátos fejlődés magával hozta, hogy egy-egy területen kevés, de nagyon jellegzetes szőlőfajta maradjon termelésben. A termelők számára csak a termőterület adhatott lehetőséget a különbözőségek megjelenítésére. A kitettség, az eltérő anyakőzet, a talaj ásványianyag-tartalma felismerhető különbséget biztosított a boroknak és a francia eredetvédelmi rendszer ki is használja ezt. A legszebb példa erre Burgundia, ahol az anyakőzet típusa és a lejtő határozza meg a dűlő vagy parcella besorolását.

IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Az 1980-as években hangos volt a borászati sajtó az utóbb „nagy terroir vitának” elnevezett cikksorozattól. A vitát Bill Jekel (jekel, 1982; 1983ab) és Bruno Prats (Prats, 1983) indította el. Előbbi kaliforniai borász volt, Monterey-ben alapította meg saját pincészetét, Prats pedig az egyik legnagyobb elismertségű borvidéken, a bordeaux-i Saint-Estèphe területéhez tartozó, híres Château Cos D’Estournel igazgatójaként dolgozott. Jekel cikkeiben arról írt, hogy a talaj hatása elhanyagolható minőségi változást okoz boroknál. Ugyan nem jelentette ki azt, hogy semmilyen szerepe nincsen, de szűkítette azt az ásványosságra. Vitába szállva vele, Prats kiállt a talaj adta karakter mellett. Ugyanakkor ő nem csupán a szűken vett értelmű talajról, hanem a „terroirról” beszélt: mindarról az összességről, amely a nagy francia borokat adja, a hagyományról, a tapasztalatról.

A vita azóta tovább folytatódott, újabb és újabb szereplők léptek be a ma már inkább

Óvilág-Újvilág vitába.¹ Sajnos a téma ezáltal erodálódott is, sokan, sokszor használják rosszul a különböző kifejezéseket (talaj – kőzet; mikroklíma – mezoklíma), emiatt az egykor szakmai vita mára populáris témává változott (Unwin, 2012).

A hatalmas újvilági borvidékeknél sokkal kevésbé fontos a terroir, mint a kisebb területű, ezért a kitűnése a különlegességgel törekvő európai borvidékeknél. Ez európai területek változékony éghajlata sokkal jobban előhozza a mezo- és mikroklimatikus adottságokat, mint a kiegyensúlyozottabb, szelídebb újvilági területek. Mindezt az újvilági terroirdefiniáción is megfigyelhetjük. Shanmuganathan (2010) szerint az óvilági terroir egy homogén terület, ahol a domináns térbeli jellemzők a társadalmi-történelmi szempontokkal együtt érvényesülnek a szőlőtermesztésben és a borkészítésben generációkon keresztül öröklődő tudásként. Míg az újvilági terroir egy időbeli és térbeli egységként írható le, ahol sokkal nagyobb jelentősége a talajnak, a tájnak, valamint az éghajlatnak mint alapnak, szemben a társadalmi, történelmi és kulturális affinitással. A terroir tehát az angolszász borirodalomban is meghatározó fogalom-má vált, azonban az óvilági felfogás szerint figyelmen kívül hagyja a nem mérhető, nem szigorúan természetföldrajzi összetevőket (Gergaud és Ginsburgh, 2008).

A francia terroirkutatások alapvetése, hogy a termelésben részt vevő gazdaságok, vállalkozások mindig egy meghatározott területen gyökereznek, az adott tájegység részei. Emiatt a terroir elemzése elengedhetetlen az adott régió és annak termelési rendszerének megértéséhez (Cochet és Devienne, 2006). Ezen vizsgálatoknak ki kell térnie az adott táj értékelésére mint egy komplex termelési rendszerre, továbbá a terület történelmi folyamataira, mert ezek nélkül értelmezhetetlen az egész szisztéma.

Végül be kell mutatni az összefüggéseket a konkrét terület és a termelési rendszer között. Szerzők mindezt hat pontban foglalják össze: (1) az agrár-ökoszisztéma jellemzői; (2) a területen gazdálkodó technológiai öröksége; (3) az ember és tevékenysége által átalakított környezet; (4) az így keletkező agrártáj; (5) a környezeti feltételektől függő agrár-ökoszisztémák közti kapcsolatok; (6) a talajt megújító folyamatok (Cochet, 2012). A pontok azonban hiányosak, nem tartalmazzák a szintén erősen meghatározó társadalmi-kereskedelmi kapcsolatokat, az általuk befolyásolt tényezőket.

Cochet-val egyetértve Prévost és társai (2014) is a terroir földrajzi kutatásakor a természeti tényezők mellett az emberi örökség és így a társadalmi szempont értékelését tartják megfontározónak. Szerintük a terroir ugyanis egy dinamikus fejlődéssel, múlttal, jelenlét és jövővel rendelkező innovatív tér, ahol mindez a természeti környezet és a társadalmi tényezők kölcsönhatásával alakul. A terroir szűkebb, természeti megközelítését ők a szőlő- és borkultúra angolszász (azaz USA) túlsúlyú értelmezésének tudják be. Hasonlóképp vélekedik Pitte (1999), aki a talaj és a természeti tényezők túlértékelését egy elkészült képzőművészeti alkotás anyagával állítja párhuzamba. Ott is a művész „keze” alkot, nem pedig a márvány vagy a festővászon. A terroir esetében is sokkal fontosabb szerepe van a generációk akár évezredek tapasztalatának, a know-how fejlődésének, mely az adott területen összekapcsolja a természetet a társadalommal. A terroir kialakulásában a történelmi és térbeli diffúziót, a folyamatos technológiai innovációt tartja fontosnak Maby (2002), aki a „terroir iskolához” hasonlóan a társadalomra koncentráll. A termelő életmódja, társadalmi háttere, kultúrája, hagyományai, a technológiai összetevők sokkal

¹ A borászati irodalom Európát, Észak-Afrikát, Délnyugat- és Nyugat-Ázsiát tekinti Óvilágnak, a többi szőlőtermő területre az Újvilág elnevezést használja.

jobban meghatározzák a terroirt, mint a természeti tényezők. A terroir ugyanis klimatikusan nem biztos, hogy homogén, de társadalmilag igen, közös történelemmel, a helyi gyakorlatok folytonosságával (Barjolle et al., 1998).

Náluk is tovább lép Demossier, aki a táj- és terroirkutatásokban hiányolja a szociálintropológia és egyéb társadalomtudományok részvételét, pedig azok szerinte kulcsszerepet játszanak a definiálásban, hiszen a teljes humánfaktor a generációs tudástól kezdve az éppen használt technológiáig részt vesz a rendszer létrehozásában. Véleménye szerint a terroir „a helyi erők és a globalizáció összetett kölcsönhatásának paradoxona” (Demossier, 2011: 687), azaz a XXI. századi terroir válasz a globalizált mezőgazdasági termelésre, valamiféle egyedi termék előállításával. Demossier szerint a terroir ilyen szintű létrejöttében nagy szerepe volt a helyi eliteknek, amelyek ezen keresztül tudták védeni, megtartani társadalmi-gazdasági helyzetüket. Ezért aztán a terroir definiálásában az alulról való szerveződés játszott szerepet, a helyi

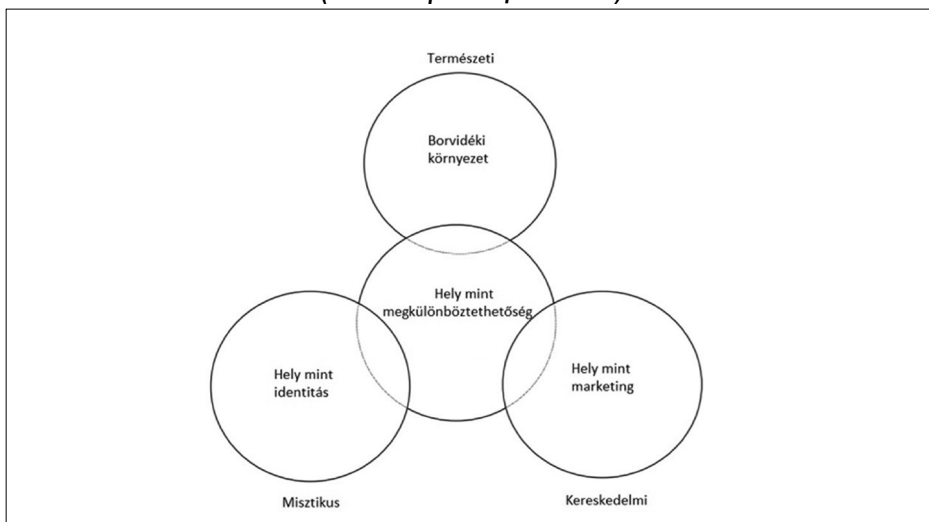
tulajdonosoknak volt lehetőségük a paraméterek kialakításában.

A terroir az elmúlt évtizedekben befutott „karrier” miatt láthatóan ma már a borászatban, a borászati földrajzban rengeteg jelentéssel, jelentésárnyalattal bíró fogalommá vált. Mindezt annak a teljesen egyértelmű ténynek köszönheti, hogy a palackba kerülő bor íz- és illatbeli karakterét a természeti és társadalmi környezetből kapja, ahol a szőlő terem, illetve a bor készül. Azaz mindebbe beletartozik a talaj, a domborzat, az éghajlat, valamint a borászati technológia és kulturális környezet is (1. ábra), vagyis egy nehezen megfogható fogalomról beszélünk (Wilson, 2001). Nem véletlen a tudományos és a köznyelvi meghatározás közti feszültség, gyakran ellentét.

Napjainkban a technológiai döntések alapvetően képesek változtatni a boron, hiszen a hordósság, a tannin teljesen át alakítja ízét, a seprős érlelés növeli a testességet. Ezt a természeti adottságok és a társadalmi know-how együttműködését, együtt változását nevezik a terroir esetében „koevolúciónak” (Polge, 2003). Emiatt

I. ábra

A terroiralkotó koncepciók (The conceptions of the terroir)

Forrás: saját szerkesztés Charters (2010) alapján

a technológiai/társadalmi és természeti kapcsolat miatt a terroir egy specifikus terület, speciális termelési folyamattal, mely garantált minőséget ad. Továbbá egy eredetjelző, aminek feltüntetésével a fogyasztó elvárja a magasabb minőséget. Mivel egy ilyen termelői-vásárlói kapcsolatban a két fél közötti kölcsönös bizalom az alap, létrejön a „*társadalmi terroir*”, mely a kommunikáción alapul (Spielmann és Gélinas-Chebat, 2012). A termelő saját termékének különlegességét kommunikálja a vásárló felé, aki visszajelzéseivel segíti a folyamatot. Hasonló megfontolásokból tekintik van Leeuwen és Seguin (2006) a terroirt *interaktív ökoszisztémának*, azaz a terroir mint egy adott terület, az éghajlat, a talaj, a szőlő, valamint az elkészített bor kapcsolatát a társadalmi-kulturális tényezővel. Úgy vélik, hogy mivel a föld egymástól teljesen eltérő természeti adottságú területein készítenek kiemelkedő minőségű borokat, így lehetetlen meghatározni „a terroir” ideális elemeit. Ezeket természetesen figyelembe kell venni, de a humánfaktor szerepe megkerülhetetlen. A terroir körühatárolt földrajzi terében ugyanis az emberi közösség „épít” és „alkot”, felhasználva a kollektív termelési ismereteket, a társadalmi-technikai folyamatokat. Ezek állandó módosulása adja a terroirt, biztosítja a termék eredetiségét (Casabianca és Giraud, 2011).

Megállapíthatjuk tehát, hogy a terroir mint egyediséget jelző területi fogalom hazájában – Franciaországban – már meghaladja azt a szűkebb értelmezést, mely a természeti tényezőket és hatásokat tartja elsődlegesnek.

A magyarországi terroirértelmezés

A magyarországi terroirfelfogás némileg különbözik a fentiektől. A hazai szőlő-bor ágazat fejlődése során – a Tokaji borvidék kivételével – sehol sem alakultak ki olyan feltételek, amelyek lehetővé tették volna a francia típusú terroirnak akár csak hal-

vány utánezatát is. Csupán egy nem bizonyítható elképzelés él a szőlőhegy (latinul *promontorium*) terroirral való hasonításáról (Bányai et al., 2012). A hasonlítás már csak azért is sántít, hiszen az adott történelmi korban a terroir hazájában, a Francia Királyság területén sem beszéltek ilyen értelemben vett terroirról (Leturcq, 2020). A Tokaji OEM-körzet néhány parcelláján kívül tehát inkább a dűlőket tekintjük a terroir letéteményesének, és ehhez csak elég elolvasni néhány borászat promóciós szövegét vagy éppen a *Nagy magyar bor-atlasz* fejezeteit.

Több oka van, hogy a nagyobb területű dűlőt fogadjuk el terroirként. Egyrészt szerepet játszik benne a szocializmus időszaka, mikor a tömegtermelés favorizálása miatt nem volt érdemes törődni az egyediségeket adó területekkel, így a szőlőrekonstrukció során ezekre oda sem figyelve telepítették a szőlőket, hatalmas összefüggő ültetvényeket létrehozva. Másrészt a rendszerváltás után kialakult új borvidéki rendszer létrehozása, majd az uniós eredetvédelem alkalmazása során sem mindig törekedtek a borvidékek ezeknek a lehetőségeknak a kiaknázására. Sőt, egyes kiemelkedő minőséget adó dűlők területét még meg is növelték, hiszen az adott néven eladható borok ára jóval magasabb lehet. Azt is mondhatnánk, hogy csak az elmúlt évtizedben jelentek meg azok a borok, amelyek jobban koncentrálnak a terroir pontosabb megmutatására.

Talán Tokaj az egyetlen borvidék, ahol valódi, letisztult terroirról is beszélhetünk. A borvidék szívének is nevezhető Mádon a dűlőket több helyen is aldűlőkre bontották. Az egész ország legkiemelkedőbb dűlői közé tartozó Szent Tamáson belül helyezkedik el a Makovica és a Fürdő aldűlő, továbbá a Betseken belül pedig többek között a Nagy-Betsek, Kis-Betsek és a Korposd. Ezek a területek azok, ahol a talaj elképesztő változatosságban jelentkezik, a különböző vulkanikus események különféle ásványi anyagokat juttattak felszínre. Ezek megha-

tározzák az adott terroiron készülő borok tulajdonságait (Szepesi, 2021).

Tokaj mellett a Nagy-Somló OEM-körzet termelői azok, akik leggyakrabban említik a terroirt. Ennek oka, hogy a Somló olyan egyedi közettani adottságokkal bír, amely világszinten is különleges. A fogalom értelmezésének hazai korlátaira bizonyíték viszont az, hogy leggyakrabban az „egész Somló egy terroir” hozzáállást képviselik, ami már önmagában ellentmond a terroir elfogadott jelentésének. Holott az OEM-körzet eredetvédelmi szabályozásának átértelmezésével pont Somlón lehetne karakteresen megjeleníteni a termőhelyi különbségeket. Szinte az egyetlen termőhelyi körzetünk, ahol az összes égtáj felé vannak termőterületek. Tehát igen hangsúlyosan lehetne jelezni a mezo- és mikroklimatikus különbségeket, valamint az anyaközet különböző típusai (kukoricabazalt, salakos bazalt) és azok eltérő tulajdonságai is sokkal területibb alapú megközelítést tennének lehetővé – például a legkiemelkedőbb adottságokkal bíró Arany-hegy-dűlő külön szabályozásával. Ha ezekhez a természeti adottságokhoz még hozzátesszük a terület borászati, társadalmi hagyományait, sajátos borkészítési technológiáját, máris a terroir komplex megjelenését figyelhetnénk meg.

A hazai borvidék-dűlő-terroir kérdés kidolgozatlanságához hasonlóan a fogalom hazai definiálása is gyerekcipőben jár. Az OIV (*International Organisation of Vine and Wine*, Nemzetközi Szőlészeti és Borászati Szervezet) által elfogadott definíciót több előadáson, konferencián hallani lehet, ugyanakkor a köznapi használatban csupán egy ködös elképzelés él a terroirról. A hazai cikkek túlnyomó többsége nem lép át a természetföldrajzi megközelítésen. Első helyen szinte mindig az éghajlatot emelik ki. Ilyenkor a mikroklíma kifejezést használják, noha a terroir esetében általában inkább a mezoklíma a helyes meghatározás (Lóczy és Nyizsalovszki, 2005; Nagymarosy, 2013).

Hangsúlyos elem a terület fekvése (tengerszint feletti magasság, tájolás, lejtőszög) és a talaj állapota (fizikai és kémiai tulajdonságok). Ez utóbbinál az elmúlt évek terepi kutatásai elsődleges fontosságúvá tették a vízelvezető képességet, amelynek nagy szerepe van a szőlő által felszívott ásványi anyagok mennyiségében és minőségében, azaz a terroir megjelenésében a borkészítés során (Bálo et al., 2013). Szintén az elmúlt évek mutattak rá arra, hogy a bor készítése során használt élesztőtörzsek is különbözőek egymástól, területtől (terroirtól?) függően (Nagymarosy, 2013). Ugyanakkor a felsorolás végén kerül csak sorra az emberi szerep, a humán hatás.

Az egyik legelismertebb magyar borszakértő, borszakíró, nemzetközi borakadémikus Kielmayer Kristian a „4T” fogalmát használja terroirként. Azaz a talaj (termőterület), a természet (éghajlat tágabb értelemben, mikroklíma mélyebben), történelem és társadalom (Kielmayer, 2010). Ugyanakkor ő is elismeri, hogy ezeket a t-eket lehet bővíteni tradícióval, technológiával, tőkével – tehát nem kiforrott definícióról beszélhetünk. A Nagy magyar boratlasz szerzői sem definiálnak, az érdeklődők által forgatott könyv következő mondatát „*ezzel az idegen szóval fejezzük ki a termőhelyet, de abban az értelemben, hogy a talpunk alatt termő területet és a fejünk felett lévő égboltot a szó legtágabb értelmében belevesszük*” ugyanis nehéz meghatározásként értékelni (Bányai et al., 2012: 28).

A fentiek miatt tartom kiemelkedő fontosságúnak, hogy a kérdéskör legfontosabb szereplőit, a borászokat is kérdezzük meg, mit is gondolnak a terroirról. Jelen tanulmányban ezt a hiányosságot kívánom csökkenteni.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A magyarországi borászokkal, pincészetekkel 2022 nyarán internetes kérdőív segítségével vettem fel a kapcsolatot. Miután a borászokat tömörítő szakmai

szervezet (Hegyközségek Nemzeti Tanácsa) zsúfoltságra hivatkozva elutasította a kérdőívek kijuttatását, más alternatív útvonalat kellett keresnem. Ehhez a Magyar Turisztikai Ügynökség által működtetett bor.hu „Magyar bor személyesen” weboldal adatbázisát, a borvidékek honlapjain szereplő elérhetőségeket, illetve a nyilvánosan elérhető térképes szolgáltatások adatait, valamint saját kapcsolati hálómát használtam fel. Ezúton 594 borászat, illetve borász elérhetőségét gyűjtöttem össze, majd küldtem ki számukra a kérdőív linkjét. A rossz, elavult vagy már nem használt e-mail-címekről 51 üzenet érkezett vissza, így végül eredményben 543 borászathoz jutott el a felmérés kérdőíve. A válaszadás önkéntes volt és teljes mértékben anonim. A kitöltőkről semmiféle személyes információ nem tudható, a szentivének minősíthető kérdések (kor, nem) pedig nem voltak kötelezően kitöltendőek.

A kérdések többsége zárt volt. Ennek legfőbb oka azok könnyebb statisztikai feldolgozása, de ismerve a borász szakma kutatásokkal való leterheltségét, valamint a szezonális munkacsúcsokat, törekedtem a lehető leggyorsabb kitölthetőségre. Az online kérdőíveket Excel-programba ültettem át, ahol az egyes kérdésekre adott válaszokat külön táblába helyeztem.

Noha hivatalosan borvidékek már nem léteznek (607/2009/EK rendelet), az OEM-körzetek területi egységként való alkalmazása jelen kutatás esetében nem megfelelő. Sok esetben az egymással átfedésbe került OEM-körzetek borászatai maguk döntik el, melyik termékleírást használják – akár borfajtánként különbözött is. Ráadásul a borászok helyi identitása általában nem ezekhez, hanem a tradicionális borvidékekhez kötődik. Emiatt a földrajzi helymeghatározásnál és csoportosításnál visszatértem az egyszerűsítő borvidéki besoroláshoz. Az adatok feldolgozásakor az azonos borvidékekről beérkezett kérdőíveket külön-külön is összesítettem.

Ez megkönnyítette ezek feldolgozását és összevetését.

Ugyanakkor egyes kérdéseknél párhuzamosan alkalmaztam a borvidék és OEM-kategóriákat, lehetőséget adva a válaszadónak arra, hogy a számára megfelelőbbet válaszolja. A fentiekből végül 179 válasz érkezett vissza, amely az elküldött kérdőívek 33%-a. A részletes adatokat az 1. táblázat mutatja meg, amelyben a borvidékek sorrendjét a 26/2021 (VII. 29.) agrárminisztériumi rendeletnek megfelelően állítottam össze.

I. táblázat
A kiküldött és visszaérkezett üzenetek megoszlása borvidékenként
(Distribution of sent and returned messages by wine district)

Borvidék	Kiküldött kérdőívek száma	Visszaérkezett kérdőívek száma
Csongrád	15	3 (20%)
Hajós-Baja	25	7 (28%)
Kunság	18	2 (11%)
Neszmély	14	5 (36%)
Badacsony	35	20 (57%)
Balatonfüred-Csupak	23	15 (65%)
Balaton-felvidék	10	3 (30%)
Etyek-Buda	24	8 (33%)
Mór	11	4 (36%)
Pannonhalma	19	6 (32%)
Nagy-Somló	24	8 (33%)
Sopron	20	6 (30%)
Balatonboglár	34	2 (6%)
Pécs	9	2 (22%)
Szekszárd	39	14 (36%)
Villány	55	10 (18%)
Bükk	6	2 (33%)
Eger	39	9 (23%)
Mátra	15	7 (47%)
Tokaj	92	41 (45%)
Zala	5	3 (60%)
Tolna	10	2 (20%)

Forrás: saját szerkesztés

A hasonló borágazati, borgazdasági kutatások ennél általában jóval kevesebb interjúalannyal, kérdőívvel dolgoztak (Harsányi et al., 2014; Hofmeister-Tóth és Durrieu, 2008; Lehota és Komáromi, 2004; Tóth, 2014; Vajdovich et al., 2022). Arányaiban a legaktívabb válaszoló borvidék a Balatonfüred-Csopaki volt 15/23 válasszal, ami 65%-os aktivitást jelent. A legtöbb visszaküldött kérdőív pedig a Tokaji borvidék területéről érkezett (41 darab).

A kérdőíveket kitöltők nem szerinti megoszlása visszatükrözi az ágazati arányokat. A válaszadók 76%-a férfi, 23%-a nő, míg 3 fő nem kívánt válaszolni a kérdésre. Egy adott szakma reménye mindig a fiatalokban van, így kifejezetten üdítő volt látni a válaszadók kor szerinti megoszlását. A várttal ellentétben egyáltalán nem volt az idősebb generáció többségben. A legtöbb kitöltő a 41–45 és 51–55 éves kategóriába esett (29-29 fő), tőlük alig elmaradva a 46–50 és a 36–40 éves korosztály következett. Rákérdeztem a válaszadó pincészetnél betöltött pozíciójára is. Közülük a legtöbben tulajdonosként (20,5%) vagy tulajdonos szőlész-borászként (59%) határozták meg magukat, ami azért fontos, mivel így a válaszadásra a vállalkozás leginkább autentikus személye vállalkozott.

A kérdőív első kérdései tartalmazták azokat az alapinformációkat, amely alapján a további kérdések feldolgozása megkezdődött: a válaszadó kora, neme, vállalkozásban betöltött pozíciója és birtoka elhelyezkedése. Ez utóbbi kérdésnél azoktól, akik több borvidéken is gazdálkodnak, azt kértem, hogy az elsődlegesnek tekintett területet nevezzék meg.

A soron következő kérdések a terroir távrolról való megközelítését szolgálták, majd szűkítve a perspektívát, a terroir összetevőinek definiálása következett. A fő hangsúlyt a természeti és társadalmi tényezők különválasztására, sorrendiségére és fontosságára helyeztem. Itt, a domborzat szerepét tisztázandó, végeztem el egy

χ^2 -próbát arra, hogy kimutatható-e a kapcsolat a domborzati tényező és az azt kiemelten említő borvidékek között. A módszerrel két változó szignifikáns összefüggését lehet vizsgálni. Az utolsó blokk a terroir szerepét kutatta a borkészítési, borfogyasztási szokásokban, illetve a terroir hangsúlyozásáról szolt a hazai borgazdaságban.

EREDMÉNYEK

A válaszadó borászoknak a terroir kifejezésről döntően a természeti környezetre való asszociálás az első (2. ábra). A kérdésre több válasz is megjelölhető volt, de a természeti értékek és összetevők hangsúlya végigvonul az adott kutatások egészén. Megfelelve a nemzetközi kutatásoknak (Aurier et al., 2005; Spielmann és Gélinas-Chebat, 2012), a magyar borászok szemében is a terroir nagyon fontos feladata és szerepe a termék – jelen esetben a bor – eredetének biztosítása azzal, hogy az adott társadalmi/természeti terület örökségét képviseli.

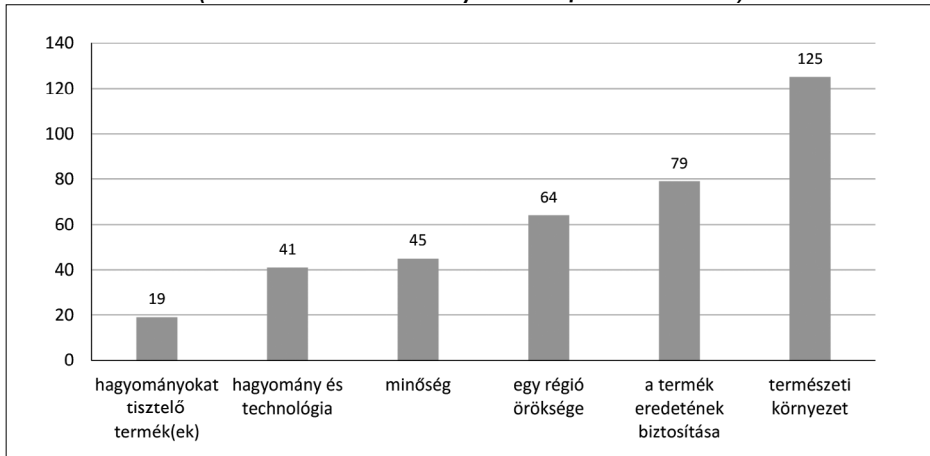
Ennek megfelelően a terroirtermék egy meghatározott területhez kötődik: a válaszok szerint ez elsősorban a dűlő (3. ábra). Ugyanakkor a második legtöbb választ szintén egy területi egység kapta, a válaszadók 36%-a szerint a termék a borvidékhez kötődik. Tovább erősítve a területiség fontos szerepét, 54 esetben mindkét lehetőséget kiválasztották, ami a válaszok 11%-át jelenti.

Megkértem a kutatásban részt vevő borászokat, hogy pontosítsák, milyen területi szinten tartják a terroirt kijelölhetőnek (4. ábra). A kapott értékek megfelelnek a terroir általános hazai elképzelésének. 126 válasz, azaz 70% szerint a terroirt dűlő szinten kell meghatározni. Érdekes lenne a dűlők méreteit összevetve ezt áttekinteni, hogy a különböző borvidékek dűlőméretei mennyiben meghatározóak a válaszok során. Csupán 14 válasz született, amely a dűlőnél kisebb parcellában látja a terroir

2. ábra

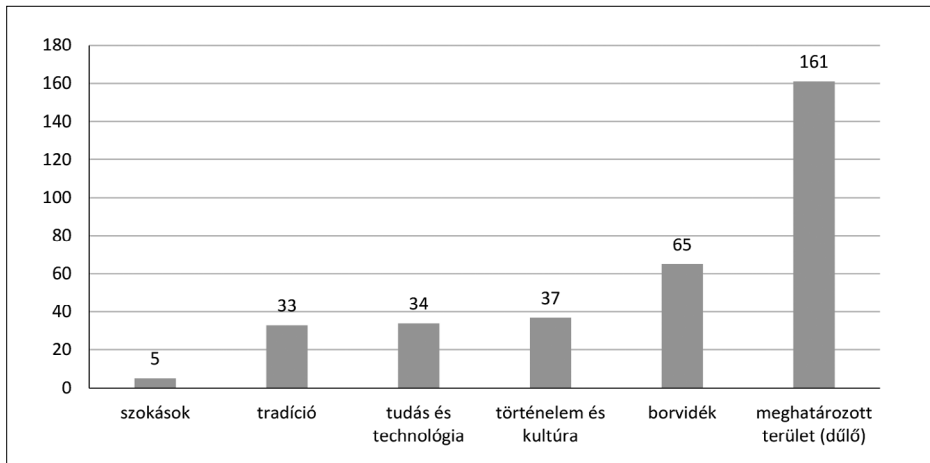
Mi jut eszébe a terroir kifejezésről? (n=373)
(What comes to mind when you think of the term terroir?)

Forrás: saját szerkesztés

3. ábra

Saját szempontjai alapján mi határozza meg, hogy a termék „terroirtermék”? Jelölje meg a legfontosabb két szempontot! (n=335)
(Based on your own criteria, what determines that a product is a „terroir product”? Mark the two most important aspects!)

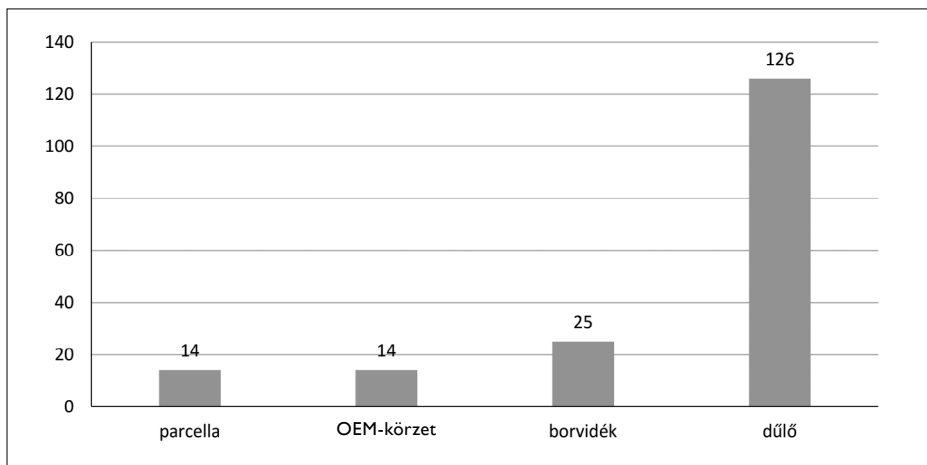
Forrás: saját szerkesztés

jövőjét. Ez számomra – főleg Tokaj esetében – meglepően csekély (a 42 tokaji kérdőívből csak 4 válasz), hiszen ottani borászainktól mindig a talaj és kőzetanyag elképesztő változatosságát halljuk, ami kifejezetten lehetőséget adna a terroir szűkebb lehatárolására. Erre láttunk már példát, hiszen

volt olyan neves borász, aki egy dűlőből több szelektált bort is készített. A parcellát tekintette a terroir alapegységének 1-1 szekszárdi, pannonhalmi, etyek-budai és csongrádi borász. Többen csak a Balatonfüred-Csongrádi és a Badacsonyi borvidékekről választották ezt a lehetőséget.

4. ábra

Ön milyen területi szinten tartja a terroirt kijelölhetőnek? (n=179)
(At what territorial level do you consider terroir to be designated?)

Forrás: saját szerkesztés

Érdekes összevetésre és kérdésfeltevésre ad lehetőséget a borvidék és az OEM-körzet terroirként való elképzelése. Meglehetősen érdekes eredmény, hogy a „borvidék” szót válaszként megjelölők között többen olyan borvidéken gazdálkodnak, amely méreténél vagy domborzati jellemzőinél fogva semmiképp sem lehet egyenértékű a terroirral. Így a lassan Nagy-Somlóhoz hasonlító badacsonyi területek szinte körbeölelik a vulkáni kúpokot, az újonnan telepített északi oldalak dűlői nem bírnak a déli lejtőkkel azonos tulajdonságokkal. Az 5528 ha termőterülettel bíró Egrit, a 3414 hektárral rendelkező Balatonboglári borvidéket pedig méreténél fogva nem lehet terroirnak nevezni. Meglepő volt az is, hogy az elképesztő kőzet- és talajtani változatossággal bíró Tokaji borvidékről négy válaszadó is úgy gondolta, a borvidék önmagában a terroir. A Nagy-Somló borvidékről a kérdőívet nyolc kitöltőből négyen válaszoltak hasonlóképpen, ami viszont megfelel a fentebb említett „az egész Somló egy terroir” hozzáállásnak. Ugyanakkor – ahogy már kifejtettem – itt is ki lehetne jobban használni a földrajzi helyzetben gyökerező lehetőségeket.

A sajátos borvidék-OEM kettősség miatt ez utóbbit is a megválaszolható lehetőségek közé tettem. Elég csak a Balatonfüred-Csopaki borvidékre gondolni, ahol az alap OEM-besoroláson kívül még három (Csopak, Tihany és Nivegy-völgy) OEM-körzet létezik. Ebben az esetben elképzelhető volt, hogy valamely válaszoló saját OEM-körzetét tekinti terroirnak. Azonban a 14 ilyen válasz esetében csupán négy érkezett egynél több OEM-lehatárolású (Balaton-felvidéki, Balatonfüred-Csopaki, Egri borvidékek) területről. A kérdőív anonimitása miatt azonban nem lehet tudni, hogy ők valóban az egyik különálló OEM-körzetben gazdálkodnak vagy sem. A többi esetben az OEM-lehatárolás tulajdonképpen megfelel a borvidéknek, azaz itt csupán a két fogalom párhuzamos értelmezése történhetett (pl. Badacsony, Etyek-Buda, Neszmély).

A nemzetközi kutatásokra gondolva kérdeztem meg a borászokat, hogy szerintük a terroir természeti vagy inkább társadalmi fogalom. Mivel a francia kutatások (lásd fentebb a „terroir iskola” említését) a társadalmi hatások hangsúlyozásával foglalkoz-

nak, érdekesnek tűnt ezt magyar szemszögből is megvizsgálni. Korábbi tanulmány (Kismarjai, 2021) csekély részét képezte egy gyors felmérés, amelyben néhány, különböző borvidéken gazdálkodót kérdeztek erről. Ekkor az első helyen mindenki a természeti tényezőket említette, de jól láthatóan a termőhelytől megkülönböztethetően. A karakteres, jellegzetes anyakőzetű területek termelői a talajt emelték ki (Nagy-Somlói, Badacsonyi, Tokaji OEM-körzetek termelői), ők ugyanis az ásványosság adta karaktert tekintik boraik fő vonzerejének, míg a többieknél sokkal inkább az éghajlat, a mikroklíma kerül előtérbe (Soproni, Móri, Villányi, Hajós-Bajai körzetek). Az is felismerhető volt, hogy a társadalmi vonatkozások hangsúlyozása szintén inkább a második csoporthoz köthető, bár ezek megfogalmazása általában kevésbé volt markáns, és mindig csak a felsorolás végén jelentkeztek („ember”, „hagyomány”, „helyi szakmai szokások”). Azaz a természeti terroir fölénye döntő volt a megkérdozettek körében.

Jelen kérdőívben a kérdés esetében hat válaszlehetőség állt rendelkezésre az „egyértelműen természeti” választól az „egyértelműen társadalmi” válaszig. A 179 kitöltött kérdőívből leolvasható, hogy a hazai borászok változatlanul a természeti terroirt tartják megkérdőjelezhetetlennek. Összesen 168 válasz (94%) a természeti jelentőségre szavazott. Ráadásul ebből 146 válasz a természeti tényezők döntő súlyát jelölte meg. A társadalmi terroirra összesen 11 válasz érkezett úgy, hogy az „egyértelműen társadalmi” választ senki sem jelölte meg.

Borvidéki bontásban érdemes a társadalmi válaszokra koncentrálni és összevetni ezt a korábbi tanulmányhoz felhasznált válaszokkal (Kismarjai, 2021). Két borvidék kivételével mindenhol a természeti tényező kapott többséget, az ott feltűnő egy-egy társadalmi terroir válasz nem változtat az összképen. Azonban a Balaton-felvidéki és a Csongrádi borvidékről érkezett

3-3 kitöltött kérdőívből 2-2 a társadalmi vonásokat emelte ki, mindkét borvidék esetében érthető okokból.

A Balaton-felvidéki borvidék (OEM) a tó környéki bortermő zónák egyik mostoha gyermeke. Létét csak a borvidéki hagyományokkal lehet igazolni, területét tulajdonképpen fel lehetne osztani a Badacsonyi és a Balatonfüred-Csupaki borvidékek között. Természeti körülményei a Balatontól távolodva természetesen mások, mint a két szomszédos borvidék esetében. Azonban borainak ismertsége eltöri azokaté mellett, és ezen csak a Káli-medence borászatainak van esélye változtatni. A fogyasztókért folyó Balaton környéki versenyben a borvidék egészének semmi esélye. Így a válaszadók talán a borvidéki terroir társadalmi – ebben az esetben – mesterséges jellegét hangsúlyozták.

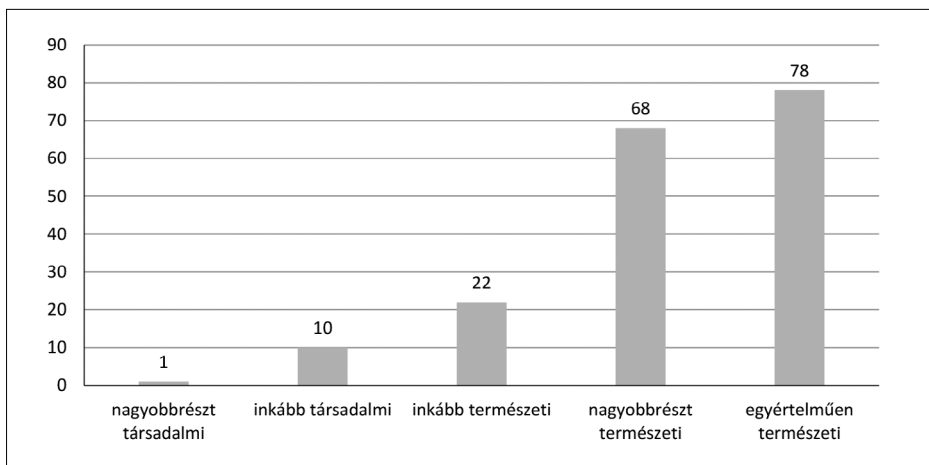
Csongrád esetében is a borvidék kisebb ismertsége lehetett a fő indok a társadalmi tényezők hangsúlyozásának a természeti körülmények egysíkú mivolta mellett. Az Alföld egyik leglaposabb táján, azonos éghajlati és talajtani körülmények között nehéz megtalálni azokat a különbségeket, melyek a terroir természeti összetevőit adják. Ilyen esetben a borásznak saját magának kell beletennie azt az egyedi összetevőt, amely saját borát kiemeli a többi közül. Ez pedig máris a terroir társadalmi összetevőhöz vezet.

Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a borvidékre kiküldött kérdőíveknek a Balaton-felvidéki borvidék esetében 30%, a Csongrádi esetében csupán 20%-a érkezett vissza, így a fentieket nem tekinthetjük reprezentatív eredménynek.

Összehasonlításképpen megkérdoztem azt is, hogy a válaszoló saját borvidékén mennyire tekinti a terroirt természeti vagy éppen társadalmi alapúnak. Megállapítható, hogy a válaszadók szerint 89,9%-ban természeti tényezők határozzák meg a terroirt, és csupán 20 válasz érkezett a társadalmi tényezőre. Ugyanakkor ez azt is

5. ábra

Ön szerint a terroir inkább természeti vagy inkább társadalmi fogalom? (n=179)
(Do you think terroir is more of a natural or more of a social concept?)

Forrás: saját szerkesztés

jelenti, hogy többen gondolnak a terroirra társadalmi tényezők által meghatározottként saját borvidékükön, mint országon. A két kérdésben társadalmi választ adó csoportok között nincs teljes átfedés, tizenegyből hatan válaszoltak ugyanúgy, ugyanakkor a Balaton környéki, illetve tokaji borászok szerint saját borvidékükön a terroir természeti jellegű. Fordított helyzetben a Hajós-Bajai borvidéket kell kiemelni, ahol háromszor annyian választották saját borvidékre a társadalmi megjelenést, mint a természetit.

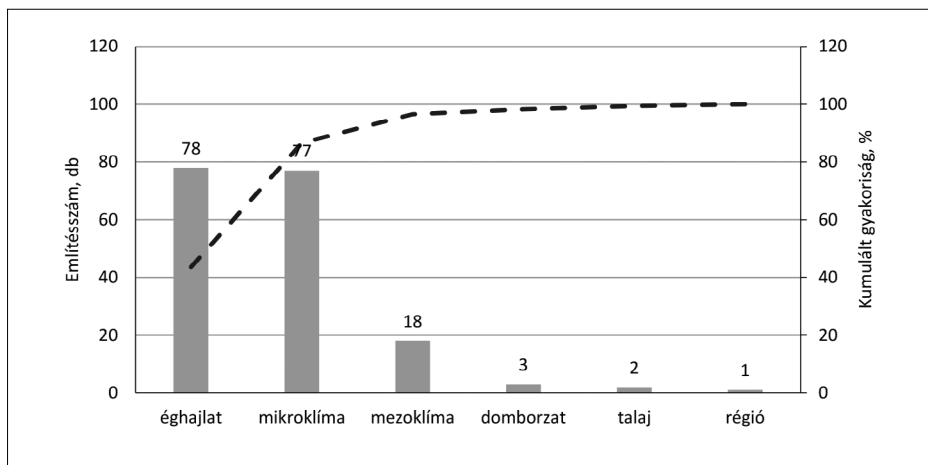
A korábbi tanulmány (Kismarjai, 2021) alapján felállított preconcepcióban azt vártam, hogy az első csoportba tartozó borvidéki szereplők most is a talajt, a kőzetet emelik ki elsősorban, míg a második csoport az éghajlatot vagy éppen a társadalmi összetevőket. Ennek kiderítésére a válaszadóknak az előzetesen felsorolt természeti és társadalmi terroirjellemezőkből kellett az általuk választott öt legfontosabbat megnevezni, fontossági sorrendben. Hogy a lehetséges válaszok sorrendisége ne befolyásolja a borászokat, azok mindenkinél más-más sorrendben jelentek meg. A megfontolt

válaszadás érdekében a fogalmak lehető legszélesebb skáláját adtam meg. A továbbiakban nemcsak az „éghajlat” szerepelt lehetőségként, hanem a „mezoklíma” és „mikroklíma” is. Külön lehetett választani a „talaj” és „kőzet” szavakat, csakúgy, mint a területi megközelítésnél a „régió”, „borvidék” és „OEM-körzet”, valamint az általánosabb „technológia” és „helyi borkészítési technikák” kifejezéseket.

A válaszok összesítése után megállapítható, hogy a szám szerint a legtöbbször a „talaj” és „kőzet” válaszokat adták meg a legtöbben (270 említés), ugyanakkor az első helyre csupán két válaszadó tette. Nem meglepő módon e két borász a Nagy-Somlói és a Tokaji borvidékeken tevékenykedik. A második helyen 49-en említették a két kifejezést (3 kőzet, 46 talaj) – aminél volt több választ felmutató kifejezés is – a legtöbben a markáns és jellegzetes vulkanikus közteiről, talajairól ismert Badacsonyból és Tokajból. A harmadik és negyedik említés esetében a két szó egyértelműen többségbe került a többivel szemben (107 és 79 jelölés), de még az utolsó lehetőségként is a második legtöbben (33 jelölés) ezeket választották.

6. ábra

Kumulált gyakoriság számítása az első helyes válaszokra
(Cumulative frequency calculation for the first placed answers)

Forrás: saját szerkesztés

A második legnagyobb csoportot az éghajlathoz köthető kifejezések alkották, alig elmaradva az előző csoporttól (összesen 260 választás). Azonban döntő fontosságukat mutatja, hogy a Pareto-diagramot megvizsgálva 96,6%-ban ezek a változók kerültek az első helyre (6. ábra). A kitöltők szinte csak az első és második helyen említették ezeket, a harmadik pozícióban csak 13-szor szerepelt, míg a 4. és 5. helyen már egyszer sem. Elsőként a 179 kitöltött kérdőívből 173-szor az éghajlat (78), a mezoklíma (18) és a mikroklíma (77) szerepelt. A válaszadók borvidékét szinte nem is érdemes nézni, hiszen mindegyikük bejelölte a három kifejezést. Ellenben azok, akik első pozícióban nem említették az éghajlat terroirt befolyásoló szerepét, azok később sem. Így három tokaji és 1-1 pannonhalmai, nagy-somlói és csongrádi borász szerint a terroirt nem befolyásolja az éghajlat – ők azok, akik szerint a terroir szinte csak társadalmi tényezőkön és döntéseken alapul.

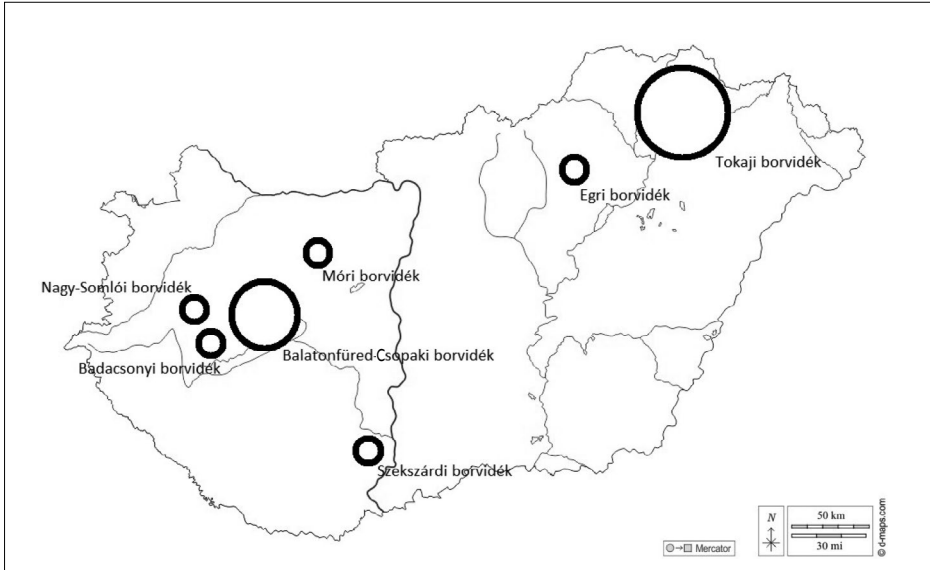
Összesítve a harmadik legtöbb említést a domborzati és vízrajzi összetevők kapták (140 választás). Első helyen ugyan csak

hárman említették meg, azonban a Tokaji borvidék tagoltsága ezt mindenképpen indokolja – a Pannonhalmi borvidéké talán kevésbé. A második helyen (52 „domborzat”) való említése nem meglepő módon a rendkívül tagolt domborzatú borvidékekről érkezett, ahol a különböző meredekségű és égtájú lejtők alapvetően befolyásolják a szőlőtermő területeket. A 7. ábrán látható a domborzatot második legfontosabbnak tartó válaszolók területi eloszlása. A Tokaji és Balatonfüred-Csopaki borvidék kiemelkedik a többi közül (11 és 8 említés), míg a második vonalat a három szavazattal bíró borvidékek csoportja adja. Az ellenkező véletet a Balaton-felvidéki és Csongrádi borvidék jelenti, ahonnan egyáltalán nem kapott említést a fogalom. A domborzat szerepére külön elvégeztem egy χ^2 -próbát, mely azonban nem mutatott valós kapcsolatot a válaszok között, amelyet a következő számítás mutat be: $\chi^2(19) = 18,678$, $p > 0,05$.

A vízháztartás szerepe a válaszadók szerint az egyik legkisebb a terroir kialakításában. Először csupán a harmadik helyen jelenik meg 4 válasszal, a negyedik helyen is 12 említést kap, végül az utolsó, ötödik

7. ábra

A „domborzatot” a második legfontosabb tulajdonságként említők borvidékeinként (Respondents, who mentioned the „topography” as the second most important feature in each wine districts)

Forrás: saját szerkesztés

helyen jelölték meg 26-an. Ez főleg annak fényében meglehetősen csekély, hogy hazai kutatás is bebizonyította már a vízháztartás rendkívül fontos szerepét a terroir összetevői közt (Bálo et al., 2013).

Összességében a terroir természeti jellemzői 670 említést kaptak, ami több mint háromszor annyi, mint a társadalmi jellemzőkre érkezett válaszok összessége. A 2. táblázat mutatja ezek részletes elemeit.

Áttérve a terroir társadalmi összetevőire, a válaszok alapján a borászok a legfontosabbnak a technológiai aspektust ítélték (összesen 95 említés). Ide a szőlőfajtát (hiszen a borász döntése, melyik fajtát részesíti előnyben) az alaptechnológiát és a helyi borkészítési technikákat soroltam. Igaz, az első két hely egyikére sem helyezte senki ezeket, de a negyedik helyen csupán a kőzet-talaj említés kapott nála több voksot. Ötödik

2. táblázat

A terroir természeti meghatározói említésszám és pozíció szerint (Natural determinants of terroir by mention number and position)

Említés pozíciója	Éghajlat	Talaj + kőzet	Domborzat + vízháztartás
1	173	2	3
2	74	49	52
3	13	107	35
4	–	79	24
5	–	33	26
Összesen	260	270	140

Forrás: saját szerkesztés

pozícióban pedig messze a legtöbben ezt a három elemet emelték ki (70), de közülük is leggyakrabban a szőlőfajtát (46). Arányaiban leginkább a Tokaji borvidékről válaszolók tartják ezt a terroir fontos összetevőjének. Ez teljes mértékben érthető, hiszen a szigorú helyi termékleírásnak megfelelően csupán hat fajtából (Furmint, Hárslevelű, Sárgamuskotály, Kabar, Kövérszőlő, Zéta) lehet „Tokaji” név alatt bort készíteni.

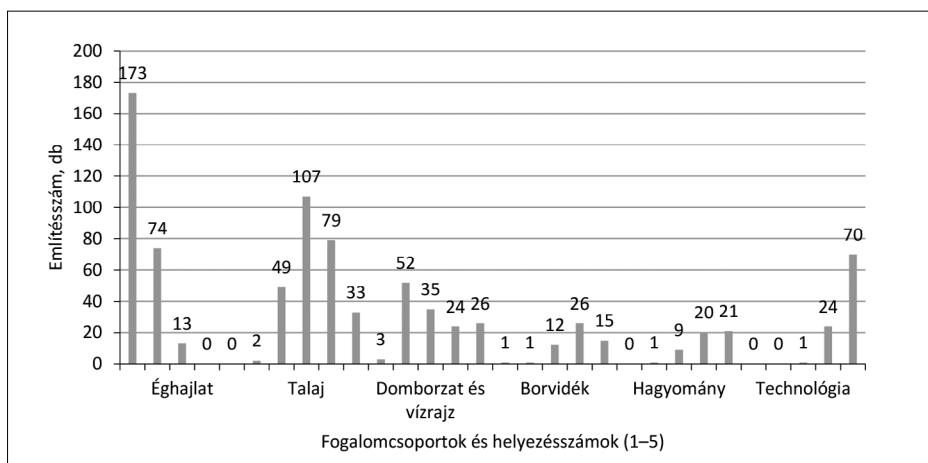
Összesen 55 említést kaptak a terroir területi dimenziói. Első helyen egy borász jelölte meg a „régión”, ő a Csongrádi borvidékről válaszolt a kérdésekre. Tudva azt, hogy a törvényileg létező hazai borrégiók közül egyedül a Duna borrégió működött komolyan, segítve a kétségtelenül háttérbe szorított alföldi termelőket, érthető a választás. Ugyanakkor ugyanez a válaszadó az „Ön milyen szinten tartja a terroirt kijelölhetőnek?” kérdésre a borvidéket adta meg, ami jelen kérdés esetén inkább csupán egy hibás választ feltételez. Hasonló arányban választották a borászok a „hagyomány” és „kultúra” szavakat. Szemben a szakirodalmi bevezetőben említett francia elképzelésekkel, egyértelműen kitűnik,

hogy Magyarországon a terroir ezen aspektusa háttérbe szorul a természeti tényezők mögött. Első helyre senki sem választotta őket, másodikra is csak egy válaszadó. A „hagyomány” szó kétségtelenül előnyben részesült. Ki kell emelni a Badacsonyi borvidéket, ahol a legnagyobb arányban említették a terroir ezen meghatározó elemét, ugyanakkor a Kunsági, Hajós-Bajai és Tolnai borvidékekről pedig senki sem tartotta fontosnak. Érdekes, hogy a sváb gyökereikre büszke, azt minden lehetséges alkalommal megemlítő móri borászok közül csupán egy válaszadó jelölte meg az öt legfontosabb terroirt alakító tényező között, ami egyértelműen szembement a kérdőív kiküldése előtti prekoncepcióval. A fogalomcsoportok összesített áttekintését a 8. ábra mutatja be.

A kérdőív tartalmazott két rokon kérdést: „Ön általában mekkora jelentőséget tulajdonít a terroirnak?” és „Ön a saját borvidékén mekkora jelentőséget tulajdonít a terroirnak?” A két kérdés különbségétől vártam azt, hogy kirajzolódjon a terroirra jobban és kevésbé alapozó borvidékek közti különbség (3. táblázat). Az az összes válasz-

8. ábra

A terroirhoz kapcsolt fogalmak fogalomcsoportos említése helyezésszám szerint (n=869)
(The mention of concepts related to terroir based on concept group and position number)

3. táblázat

A terroir jelentősége általában és a válaszadó borvidékén (N=179)
(The importance of terroir in general and in the respondent's wine region)

	Terroir jelentősége általában		Terroir jelentősége saját borvidékén	
Egyáltalán nem	3	1,7%	4	2,2%
Inkább nem	15	8,3%	17	9,5%
Inkább igen	66	36,8%	60	33,6%
Egyértelműen igen	95	53,2%	98	54,7%

Forrás: saját szerkesztés

ból is kiderül, hogy a hazai borászok döntő többségében terroirpártiak, és meg vannak győződve annak jelentőségéről. 90%-uk tulajdonít a terroirnak pozitív jelentőséget, és ez az arány éppen csak egy kicsit csökken saját borvidékük esetében (88,3%). A csongrádi, hajós-bajai, móri és neszmeélyi borászok voltak azok, akik általánosságban még „inkább igen” választ adtak, de saját borvidékükre vonatkoztatva már csak „inkább nem” vagy „egyáltalán nem” válaszokat jelölték meg. Fordított választ két tokaji borász adott, akik általánosságban nem tulajdonítanak fontosabb szerepet a terroirnak, de saját borvidékükön már igen.

A terroirral leginkább kritikus és annak jelentőséget nem tulajdonító borvidék a válaszok alapján a Csongrádi. Saját borvidékükön egyikük sem tulajdonít fontos szerepet a terroirnak. Ahogy fentebb is írtam, ez a borvidék természeti körülményeit figyelembe véve egyáltalán nem meglepő. Ismét ki kell emelni, hogy a borvidékre kiküldött kérdőíveknek csupán 20%-a érkezett vissza. A másik, hasonló állásponton lévő borvidék a válaszok alapján a Móri, ahol „egyáltalán nem” válasszal is találkozunk az „inkább nem” mellett. Ez megfelel annak, amit az egyik ismert móri borász szóbeli beszélgetésünkön mondott, miszerint „itt a terroirnak annyira nincs jelentősége”.

KÖVETKEZTETÉSEK

A terroir az elmondottak alapján a magyar borgazdaság fontos, megkerülhetetlen

eleme. Az is egyértelműen felismerhető, hogy borászaink a terroirt döntő többségben természeti fogalomnak tekintik, felismerhetően megjelenik azonban a fogalom társadalmi háttére is. Érdekes lenne egy hasonló kutatást 5-10 év múlva is elvégezni annak érdekében, hogy megfigyelhető lenne-e változás a hozzáállásban. Sajnos azonban a terroir még inkább csak informális módon van jelen, a hivatalos eredetvédelmi leírásokban alig-alig jelenik meg. Ez szám szerint azt jelenti, hogy a 43 eredetvédelmi leírásban (OEM és OFJ kategóriákban) összesen háromban szerepel a „terroir” szó (Badacsony, Káli és Kőszeg OEM). Persze a fogalom le nem írása ellenére is van utalás rá az éghajlati, domborzati vagy éppen a talaj ismertetésénél (ez a termék leírások VIII/3. Kapcsolat a termőhely, emberi tényezők és a termék között c. fejezeteiben található). Pedig maguk a borászok is mellett állnak, hogy a terroirnak fontosabb szerepet kell adni a szabályozásokban. A kérdésre („Ön szerint meg kellene jelennie a terroirnak az eredetvédelmi szabályozásokban?”) elsőprő többségben érkeztek igenlő válaszok. „Inkább igen” választ adott 69 fő, „egyértelműen igen” választ pedig 74 fő. Ez az összes kitöltött kérdőív 80%-a. A feladat adott a szektor és a borászok előtt: érvényesíteni kell az elképzelést. Már csak azért is, mert a válaszadók szerint a borfogyasztásban viszont inkább nem érhető tetten a terroir megléte (100 válasz: 19 „egyáltalán nem”, 81 „inkább nem”). Ez több okra is visszavezethető. Elsősorban a

magyar borfogyasztó közönség nagy részének tájékozatlanságára. E téren volt ugyan előrelépés, mégis a borfogyasztók többsége a borvidékeket sem ismeri (Totth és Szolnoki, 2019), nem hogy kiigazodjon a nehezen értelmezhető OEM-OFJ keretek között, amely a terroirszabályozás alapja lenne.

Másrészt nem szabad elfelejteni a borásztársadalom felelősségét sem, ahol a terroirt igazán megmutató dűlőszektált tételek ismertetése jelenleg még meglehetősen ritka. Pedig maguk a borászok is úgy gondolják, hogy erre sokkal nagyobb figyelmet kellene fordítani, hiszen 161 fő közülük „inkább igen” és „egyértelműen igen” választ adott erre a kérdésre. Megdöbbentő módon a három „egyáltalán nem” választ adó borász közt van egy Tokaji borvidéken gazdálkodó termelő is, ami azt mutatja, hogy még a terroir irányába leginkább elköteleződött borvidékünkön is van bőven fejlődési lehetőség. Jelen tanulmány szer-

zője szerint a magyar borágazat fejlődéséhez elengedhetetlen a terroirközpontú szemlélet erősebb hazai megjelenése. Ennek hosszabb folyamatnak kell lennie, hiszen a fogyasztók ezirányú tudása meglehetősen hiányos, leszámítva persze az örvendetesen bővülő, de mégis csak kis létszámú elkötelezett fogyasztót. Emiatt az ágazatban együttműködő szervezeteknek és szervezeteknek közösen kell ebben fellépni. Bár jelenleg nem látok ilyen folyamatokra esélyt, amennyiben mégis sor kerül ilyenre, nem szabad az ingának túlságosan átlenyülnie. Az átlagfogyasztó számára ezek az információk semmit sem mondanak és feleslegesek is. Ha a legjobb magyar borokat a megfelelő helyre akarjuk pozicionálni a világpiacon, akkor a – nevezéktanilag is – terroirborok nagyobb száma elengedhetetlen. Ehhez viszont – véleményem szerint – a teljes magyar eredetvédelmi rendszer átalakítása szükséges.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- 26/2021 (VII. 29.) AM rendelet a szőlő- és bortermeles részletes szabályairól.
- 607/2009/EK rendelet a bizonyos borászati termékekre vonatkozó oltalom alatt álló eredetmegjelölések és földrajzi jelzések, hagyományos kifejezések, valamint e termékek címkézése és kiszerezése tekintetében történő végrehajtására vonatkozó egyes részletes szabályok megállapításáról.
- Aurier, P., Fort, F. & Sirieix, L. (2005). Exploring terroir product meanings for the consumer. *Anthropology of Food*, (4). <https://doi.org/10.4000/aof.187>
- Bálo, B., Katona, Z., Olasz, A., Tóth, E., Deák, T., Bodor, P., Burai, P., Majer, P., Váradi, Gy., Nagy, R. & Bisztray, Gy. D. (2013). A terroir kutatás új irányai hazánkban, szemelvények a világból. *Őstermelő*, 17(5), 62–66.
- Bányai, G. B. (szerk.), Ercsey, D., Mészáros, G. & Tompa, I. (2012). Nagy magyar boratlasz. Mountner & Pitman Kft.
- Barjolle, D., Boisseaux, S. & Dufour, M. (1998). *Le lien au terroir. Bilan des travaux de recherche*. Institut d'économie rurale, ETHZ. Antenne Romande.
- Casabianca, F., Sylvander, B., Noël, Y., Béranger, C., Coulon, J. B., Roncin, F., Flutet, G. & Giraud, G. (2011). Terroir et typicité: un enjeu de terminologie pour les Indications Géographiques. *La mode du terroir et les produits alimentaires*. Indes Savantes.
- Charters, S. (2010). *Marketing terroir: A conceptual approach*. 5th International Academy of Wine Business Research Conference, 8-10 Feb. 2010. Auckland (NZ)
- Cochet, H. & Devienne, S. (2006). Fonctionnement et performances économiques des systèmes de production agricole: une démarche à l'échelle régionale. *Cahiers Agricultures*, 15(6), 578–583.
- Cochet, H. (2012). The systeme agraire concept in franchophone peasant studies. *Geoforum*, 43(1), 128–136. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2011.04.002>

- Csatári, B. (2006). A megélt tér élménye: gondolatok a táj, a terület- és a vidékfejlesztés kapcsolatáról. *Falu Város Régión, (3)*, 23–25.
- Deloire, A., Prevost, P. & Kelly, M. (2008). Unravelling the Terroir Mystique – an agro-socio-economic perspective. *Perspectives in Agriculture, Veterinary Science, Nutrition and Natural Resources, 32(3)*, 1–9. <https://doi.org/10.1079/PAVSNNR20083032>
- Demossier, M. (2011). Beyond terroir: territorial construction, hegemonic discourses, and French wine culture. *Journal of the Royal Anthropological Institute, 17(4)*, 685–705. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9655.2011.01714.x>
- Dékány, T. (2017). A terroir és ami mögötte van. *Borászati Füzetek, 27(6)*, 20–22.
- Enyedi, Gy. (1965). *A Föld mezőgazdasága*. (Agrár földrajzi tanulmány). Mezőgazdasági Kiadó.
- Gergaud, O. & Ginsburgh, V. (2008). Natural Endowments, Production Technologies and the Quality of Wines in Bordeaux. Does Terroir Matter? *The Economic Journal, 118(529)*, 142–157.
- Harsányi, D., Szántó, Sz. és Totth, G. (2014). A hazai borászatok marketingorientációja. In Solt, K. (szerk.), *Alkalmazott tudományok I. fóruma. Konferenciakötet*. Budapesti Gazdasági Főiskola. 305–324.
- Hofmeister-Tóth, A. & Durrieu, F. (2008). Market orientation of French and Hungarian small and medium-sized wineries. *International Journal of Wine Business Research, 20(2)*, 124–137. <https://doi.org/10.1108/17511060810883759>
- Jekel, B. (1982). California wines: the quality factors. *Decanter, 7(12)*, 67–68.
- Jekel, B. (1983a). Soil and the taste of wine. *Decanter, 8(5)*, 59.
- Jekel, B. (1983b). Soil and wine – the debat continues. *Decanter, 8(10)*, 15.
- Karácsonyi, D. (2010). *Ukrajna vidék földrajza*. Trefort Kiadó.
- Kielmayer, K. (2010. november 3.). Terroir: valóság vagy marketing fogás? http://www.boraszportal.hu/hirszuret/terroir_valosag_vagy_marketing_fogas-1451
- Kismarjai, B. (2021). Az átalakuló terroir – egy természetföldrajzi fogalom társadalomföldrajzi áttértékelése. *Földrajzi Közlemények, 145(2)*, 106–118. <https://doi.org/10.32643/fk.145.2.2>
- Lehota, J. és Komáromi, N. (2004). A piaci orientáció mérése és jellemzői a magyar borászatokban. *Marketing & Menedzsment, 38(4)*, 4–13.
- Leturcq, S. (2020). Le terroir, un concept anhistorique. In Yenqué, J-L. & Stengel, K. (szerk.), *Le terroir viticole. Espaces et figures de la qualité* (pp. 25–33.). Presses universitaires Francois-Rabelais. <https://doi.org/10.4000/books.pufr.28205>
- Lóczy, D. és Nyizsalovszki, R. (2005). Borvidékeink földhasználati változásainak tájökölógiai értékelése. *Tájökölógiai Lapok, 3(1)*, 1–12.
- Maby, J. (2002). Paysage et imaginaire: l'exploitation de nouvelles valeurs ajoutées dans les terroirs viticoles. *Annales de Géographie, (624)*, 198–211. <https://doi.org/10.3406/geo.2002.1666>
- Magda, S., Bujdosó, Z., Szűcs, Cs. és Holló, E. (2021). Merre tovább magyar vidék, magyar falu? *Gazdálkodás, 65(6)*, 492–516. https://doi.org/10.53079/GAZDALKODAS.65.6.t.pp_492-516
- Nagymarosy, A. (2013). Bor és Terroir. *Bor és Piac, 13(9–10)*, 14–17.
- Nemzeti Agrárprogram (1997). Agrárprogram Szakmai Füzetek 13. Vidékfejlesztés. Földművelésügyi Minisztérium.
- Nemzeti Vidékstratégia (2012). <http://videkstrategia.kormany.hu/download/4/37/30000/Nemzeti%20Videkstrategia.pdf>
- Pitte, J-R. (1999). Á propos du terroir. *Annales de Géographie, (605)*, 86–89. <https://doi.org/10.3406/geo.1999.21770>
- Polge, M. (2003). Petite entreprise et stratégie de terroir. *Revue française de gestion, 144(3)*, 181–193. <https://doi.org/10.3166/rfg.144.181-193>
- Prats, B. (1983). The terroir is important. *Decanter, 3(7)*, 16.
- Prevost, P., Capitaine, M., Gautier-Pelissier, F., Michelin, Y., Jeanneaux, P., Fort, P., Javelle, A., Moïti-Maïzi, P., Lérique, F., Brunshwig, G., Fournier, S., Lapeyronie, P. & Josien, É. (2014). Le terroir, un concept pour l'action dans le développement des territoires. *VertigO – la revue électronique en sciences de l'environnement, 14(1)* <https://doi.org/10.4000/vertigo.14807>

- Shanmuganathan, S. (2010). Viticultural Zoning for the Identification and Characterisation of New Zealand „Terroirs” Using Cartographic Data. *GeoCart'2010 and ICA Symposium on Cartography*. New Zealand Cartographic Society Inc.
- Spielmann, N., Gélinas-Chebat, C. (2012). Terroir? That's not how I would describe it. *International Journal of Wine Business Research*, 24. (4.) 254-270. <https://doi.org/10.1108/17511061211280310>
- Szepesi, É. Zs. (2021). *Paleovulkáni környezet földtudományi értékmínősítő vizsgálata a Tokaji-hegységben*. [Doktori értekezés, Debreceni Egyetem, Földtudományok Doktori Iskola.] Debreceni Egyetem elektronikus Archívuma (DEA). <http://hdl.handle.net/2437/328112>
- Tóth, A. (2014). A marketingkommunikáció és pénzügyi eredményességének mérése magyar borászatok körében. [Doktori értekezés. BCE, Kertészettudományi Kar, Menedzsment és Marketing Tanszék.] Corvinus Disszertációk. <https://phd.lib.uni-corvinus.hu/781/>
- Tóth, G. és Szolnoki, G. (2019). A magyarországi borfogyasztói szokások és a borpiac elemzése. *Gazdálkodás*, 63(1), 22–39.
- Unwin, T. (2012). Terroir: At the Heart of Geography. In Dougherty, P. H. (Eds.), *The Geography of Wine. Regions, Terroir and Techniques* (pp. 37–48.). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0464-0_2
- Vajdovich, N., Heidrich, B., Németh, S. & Németh, K. (2022). From here to eternity: An empirical analysis of the goal system of family wineries. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 10(4), 155–179. <https://doi.org/10.15678/EBER.2022.100410>
- van Leeuwen, C. & Seguin, G. (2006). The Concept of Terroir in Viticulture. *Journal of Wine Research*, 17(1), 1–10. <https://doi.org/10.1080/09571260600633135>
- Wilson, J. E. (2001). Geology and Wine 4. The Origin and Odyssey of Terroir. *Geoscience Canada*, 28(3), 139–141. https://id.erudit.org/iderudit/geocan28_3ser01